VIRBALIS

Tomas Ivanauskas

Žvalgomieji tyrimai Virbalyje

Virbalio mieste numatyta parengti viešųjų erdvių sutvarkymo projektą, kurio tikslas – pritaikyti du skverus poilsiui ir bendruomenės poreikiams. 2018 m. atlikti žvalgomieji tyrimai, ištirti 26 šurfai (1x1 m dydžio), iš viso 26 m^2 plotas. Virbalio miesto parko vietoje ištirta 18 šurfų (skvere tarp Birutės, Gedimino, Vilniaus ir Vištyčio gatvių (skveras1)), o skvere tarp Gedimino, Maironio ir Vilniaus gatvių, buvusioje turgaus aikštėje (skveras 2), ištirti 8 šurfai.

Virbalis (iki XVIII a. vadintas dar ir Nova Volia) pirmą kartą paminėtas 1536 m. Tūrinė erdvinė miesto kompozicija iš esmės susiformavo XVI–XX a. viduryje, gatvių tinklas ir pastatai išdėstyti taisyklingai. 1643 m. įsteigtas Dominikonų vienuolynas, netrukus turgaus aikštės PR pusėje pastatytas vienuolynas ir baroko stiliaus bažnyčia. 1754–1774 m. Virbalio planas nelabai pakito. Visos XVI a. vidurio išmatuotos gatvės egzistavo ir XVIII a. II pusėje. 1878–1879 m. prie aikštės, į jos ŠV kampą suėjusių Prūsų ir Jurbarko gatvių ribojamame sklype pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia su bokštu, tapusi miesto ir jo centro akcentu. XIX a. miestas neišsiplėtė už XVI a. vidurio suplanuotos teritorijos. Nebuvo kompaktiško teritorijos užstatymo. Turgaus aikštės kraštinėse vienaaukščiai namai stovėjo šonu, gana atokiai vienas nuo kito. Kvartalas, kuriame iki XIX a. pradžios stovėjo medinė parapijos bažnyčia, pavadintas miesto sodu ir liko neužstatytas. Virbalis labai nukentėjo per II Pasaulinį karą. Susprogdinta bažnyčia, sugriauta apie 80 % statinių.

Archeologiniai tyrimai Virbalyje su pertraukomis vykdyti nuo 1992 m. Vilniaus g. 22 sklype buvo iškasti 3 šurfai ir aptiktas iki 2,64 m storio XVI–XVII a. kultūrinis sluoksnis ir ankstesnio užstatymo liekanos (*ATL 1992 ir 1993 metais*, 1994, p. 266–268). Artimiausi tyrimai vykdyti 2012–2013 m. (*ATL 2015 metais,* 2016, p. 551–555) Birutės, Gedimino, Kauno, Kudirkos Naumiesčio, Laisvės, Maironio, Pajevonio, Paviržupės, Raudondvario, Smėlio, Sodų, P. Vaičaičio, Vištyčio, Vydūno, Vytauto ir Žalgirio gatvėse. Tiesiant inžinerinius tinklus buvo iškasti 126 šurfai ir 5x1,3 m dydžio perkasa (2012 m. – 92 šurfai ir perkasa, iš viso 101,5 m^2 plotas, 2013 m. – 34 šurfai, iš viso 34 m^2 plotas), iš viso 135,5 m^2 plotas. Aptikti kultūriniai sluoksniai datuojami nuo XVI iki XX a., 6 kapai datuojami XVI–XVII a., mirusieji juose laidoti be įkapių. 2015 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai ir archeologiniai žvalgymai nuotekų įvadų į namus vietose (*ATL 2015 metais,* 2016, p. 391–393). Buvo iškasti 37 šurfai (55 m^2 plotas) ir žvalgytas 87–109 m^2 plotas (bendras žvalgytų trasų ilgis – 218 m) bei aptiktas 1–2,45 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVII–XX a.

Miesto parke (skveras 1) tirtame šurfe 3 (aikštės ŠR dalyje, palei Gedimino gatvę) 70 cm gylyje aptiktas metalinis vamzdis, kertantis šurfą įstrižai iš R į V. Pilko smėlio sluoksnyje, 70–75 cm gylyje aptiktas žmogaus kaukolės fragmentas (dešinės pusės momenkaulis) (1 pav.). Kiti fragmentai (kairės pusės viršutinio žandikaulio fragmentas ir apatinis žandikaulis – galimai 18–20 m. vyro) rasti 80–85 cm gylyje. Sluoksnyje aptiktos 3 buitinės keramikos šukės, datuojamos XVIII–XIX a.

Šurfe 4 (skveras 1, aikštės ŠR dalyje), 80 cm gylyje, piltinės kilmės rusvo smėlio sluoksnyje tarp XX a. buitinių šiukšlių rastas kaukolės skliauto fragmentas. Šurfe 5 (aikštės ŠR kampe ties Birutės ir Gedimino gatvių sankryža), pilko

1 pav. Šurfe 3 aptiktas žmogaus kaukolės fragmentas. T. Ivanausko nuotr.

Fig. 1. A human skull fragment in Test Pit 3.

2 pav. Šurfe 24 fiksuotas kultūrinis sluoksnis. M. Barinovos-Ivanauskienės nuotr.

Fig. 2. The cultural layer discovered in Test Pit 24.

humusingo smėlio sluoksnyje, 40–70 cm gylyje aptiktos dvi XVII–XVIII a. šukės ir pavienių gyvulių kaulų. Šurfe 6 (aikštės ŠR dalyje), 60 cm gylyje išryškėjo 65 cm storio šviesaus rusvo smėlio sluoksnis, kur 0,9–1,1 m gylyje aptikta žmonių kaulų fragmentų – kairės pusės stipinkaulio fragmentas, kairės pusės keturi delnakauliai, kairės pusės dubenkaulis (vyresnio nei 30 m. vyro), dešinės pusės dubenkaulio fragmentai, kairės pusės šlaunikaulis, juosmens slankstelio fragmentas ir gyvulio kaulas. Šurfe, be osteologinės medžiagos, archeologinių radinių nebuvo, aptikta tik XX a. šiukšlių.

Šurfuose 7 ir 8 (skveras 1, aikštės R dalyje, šalia Birutės gatvės) aptikta po keletą XVII–XIX a. buitinės keramikos šukių. Šurfe 10 (aikštės centre), praktiškai paviršiuje, nuo 5–15 cm gylio rasta žmonių kaulų fragmentų (smulkūs kaukolės skliauto fragmentai, nesuaugusio individo kairės pusės žastikaulis, dešinės pusės stipinkaulio fragmentas, dešinės pusės šlaunikaulis, kairės pusės šlaunikaulio fragmentas, dešinės pusės blauzdikaulio fragmentas, nenustatytos pusės šeivikaulis ir kryžkaulis). Jie rasti iki natūralaus gelsvo smėlio sluoksnio, šurfe fiksuoto 20–60 cm gylyje.

Šurfe 16 (skveras 1, aikštės PR dalyje, ties Vilniaus gatve) 10–15 cm gylyje aptikta II Pasaulinio karo laikų Tarybų Sąjungoje naudota prieštankinė granata „RPG 40“. Šurfe18 (aikštės PR dalyje, ties Birutės gatve) vidutiniškai 80–90 cm gylyje rasta pavienių žmonių kaulų fragmentų – nesuaugusio individo kairės pusės I ir II padikauliai bei keli gyvulių kaulų fragmentai.

Buvusio miesto turgaus aikštėje (skvere 2) visuose kastuose šurfuose, išskyrus šurfą 22 (aikštės PV dalyje, ties Maironio gatve), po velėna 10–20 cm gylyje aptiktas XX a. datuojamas akmenų grindinys. Šurfuose 24–25, 80–85 cm gylyje po piltiniais sluoksniais rastas XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Šurfe 24 (aikštės centre) tai buvo 30–35 cm storio juodžemio sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais (2 pav.). Dauguma radinių buvo buitinės keramikos šukės ir keli koklių fragmentai, iš viso 20 vienetų. Šurfe 25 (aikštės ŠV kampe, ties Gedimino ir Maironio gatvių sankryža) kultūrinis sluoksnis – juosvas šlapias humusingas smėlis, buvo 40–45 cm storio, su XVII–XIX a. datuojamomis buitinės keramikos šukėmis (iš viso 24 vienetai).

Apibendrinant tyrimų rezultatus, nustatyta, kad miesto parko skvere tarp Birutės, Gedimino,

0 5 cm

3 pav. Buitinės keramikos fragmentai iš šurfo 24. T. Ivanausko nuotr.

Fig. 3. Sherds of household pottery from Test Pit 24.

Vilniaus ir Vištyčio gatvių (skveras 1) vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs, fiksuoti supiltinės kilmės humusingo smėlio sluoksniai su statybinėmis griuvenomis, vietomis perkasti anksčiau vedant elektros kabelius, tranšėjas, su pavienėmis buitinės keramikos šukėmis, datuojamomis XVII–XX a., ir pavieniais žmonių kaulais bei gyvulių kaulų fragmentais. Iš viso rasta 15 buitinės keramikos šukių, 20 žmogaus kaulų fragmentų ir 8 gyvulių kaulų fragmentai. Buvusioje turgaus aikštėje, skvere tarp Gedimino, Maironio ir Vilniaus gatvių (skveras 2), 7 šurfuose iš ištirtų 8, 10–20 cm gylyje aptiktas XX a. datuojamas akmenų grindinys. Aikštės centrinėje ir ŠV dalyse 2 šurfuose aptiktas 30–45 cm storio kultūrinis sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais (3 pav.).

The Field Evaluation in Virbalis

In October 2018, an evaluation was conducted in the Virbalis city park square (Square 1) between Birutės, Gedimino, Vilnius, and Vištyčio Streets (18 test pits, a total of 18 m^2) and in the former city market square (Square 2) between Gedimino, Maironio, and Vilniaus Streets (8 test pits, a total of 8 m^2), a grand total of 26 m^2.

In the city park square (Square 1), no valuable cultural layer was detected, only layers of humus and sand with a bit of rubble (red brick fragments) in a few places where electric cables had been laid. In these non-informative layers, a total of 15 sherds of household pottery, which can be dated to the 17–19th centuries (in test pits 3, 5, 7, 8, and 15), and 20 fragments of human bones were discovered. Test pit 3 contained a skull fragment (*os parietale dextrum*) (Fig. 1), an upper jaw fragment (*maxilla sinistra*), and a lower jaw (*mandibula*) of possibly an 18–20 year-old male, test pit 6 a radius (*radius sinister*), 4 metacarpals (*ossa metacarpi sinistri*), a hip bone (*os coxae sinistrum*) of a male over 30 years of age, a hip bone fragment (*os coxae dextrum*), a femur (*femur sinistrum*), and lumbar vertebrae (*vertebrae lumbales*), and test pit 10, at the depth of only 5–15 cm, i.e. practically on the surface, small skullcap fragments (*calvaria*), a humerus (*humerus sinister*), radius fragments (*radius dexter*), a femur (*femur dextrum*), a femur fragment (*femur sinistrum*), a tibia fragment (*tibia dextra*), a fibula, side unknown (*fibula*) and a sacrum (*os sacrum*). Apart from the human bone fragments, 8 animal bones were also found. 20th-century stone paving was discovered at a depth of 10–20 cm in 7 of the 8 test pits in the former market square (Square 2) and a 30–45 cm thick, 17–19th-century cultural layer in Test Pits 24 and 25 in the central and NW parts of the square (Fig. 2). Most of the finds in the cultural layer were sherds of household pottery (Fig. 3).